

Hiztegitxo

Hobeto irakurtzen laguntzeko

aditu ulertu, konprenitu	«Gaztelania askorik ez zekiten arren, erraz aditzen genion batak besteari.»	(86)
ahalik eta –en albait –en, ahal den eta	«Basoko aztia ahalik eta benenorik indartsuena idoro nahian dabil, gezieta ipini eta albait lasterren hil daitezen.»	(22)
ahardi txerri emea, txerrama	«Bota ezazue itsasora euskaldun ahardi semea!»	(54)
aiene intziria, auhena, kexu oihua	«...goiko geletatik hots batzuk heltzen ziren: alde batetik, arnasots gogor bat eta, bestetik, aiene mehe bat.»	(67)
aihotz matxetea	«Lurra lantzeko tresnak ziren asko, baina osterantzekoak ere baziren: aitzur, (...), aihotz , sega, igitai, sarde, zerra, trontza, golde, (...), arran eta zintzarri.»	(13)
aipu aipamena, aipatzea	«Guk, artean, gazteak ginenez, ez genuen askorik ezagutu, baina errementari-etxean sarri izaten zen haren aipua , soldaduak etortzen zirenean.»	(17)
aitajaun aitita, aitona	«Gogorra izan zuen hasiera, baina hire aitajaunagaz ezkondu eta, harrezkero, hemen egin diat bizimodua.»	(12)
akordu oroipenez, omenaldi gisa	«Ospe handiko ingude joko bat egin zen ene akorduan eta ni ere han izan nintzen ikusleen artean.»	(24)
albait –en ahalik –en, ahal den eta	«Basoko aztia ahalik eta benenorik indartsuena idoro nahian dabil, gezieta ipini eta albait lasterren hil daitezen.»	(22)
aldarte umorea, jarrera	«Hala eta guztiz ere, Otxandioko andrazkoek aldarte onean hartzen zuten euren eginkizuna.»	(9)
aldioro aldi guztietan, beti	«Elenak aldioro bidali dizkit soineko jantziak eta, heltzen zitzaizkidanean, haiei usaina egiten egoten nintzen.»	(146)
amandre amama, amona	«Haietan eskribitu nituen amandreak neguko gau luzeetan kontatzen zizkigun ipuinak eta istorioak...»	(11)
antzarak ferratzera bidali haizea hartzera, pikuak batzera	«...baina itxura txarra hartzen badiat, antzarak ferratzera bidaliko haut.»	(65)
antzu umerik eduki ez dezakeena	«Francisco antzua duk eta berak ere onartzen dik bere muga.»	(96)
apukadu gertatu, agitu, pasatu	«Beste istilu larri bat ere apukadu zen Andretxean, baina egun hartan ez nintzen han izan.»	(19)
arerio etsaia	« Arerioa sekula baino indartsuagoa zela nabarmendu zuen eta, hari aurre egiteko, bitarteko guztiak baliatu behar genituela.»	(158)
arkabuz XVI. mendeko su-arma	«Ugari zegoen soldadua (...) eta ugari armak: aihotz eta ezpatak, pistola eta arkabuzak , baita kanoiak ere.»	(104)
arlote bizimodu traketsekoa	«Uste zitean espainolak zirela jakintsuak eta aurreratuak eta eurak, berriz, arloteak eta atzeratuak.»	(125)
arlote zarpaila, eskekoa	«Nori sinistuko ziotek: abade jaunari ala euskaldun basati eta arlote bati?»	(55)
arran joarea, zintzarri handia (abere)	«Lurra lantzeko tresnak ziren asko, baina osterantzekoak ere baziren: aitzur, (...), aihotz, sega, igitai, sarde, zerra, trontza, golde, (...), arran eta zintzarri.»	(13)
artean orduan, oraindik (irag.)	«Guk, artean , gazteak ginenez, ez genuen askorik ezagutu, baina errementari-etxean sarri izaten zen haren aipua, soldaduak etortzen zirenean.»	(17)
aspaldi luze jada denbora asko dela	«Baina "orain arte" diot, joan den aspaldi luzean lapurreta handi bat egiteko asmoa darabilgulako buruan...»	(6)
asti denbora librea	«...meza ostean tartetxo bat, eta bazkalostean, sueteko garbitasunak egin eta gero, beste bat, horixe zen egonean egoteko zeukaten asti guztia.»	(10)
ataka estualdia	«Gezur bat asmatu eta hauxe esan diot, ataka horretatik ihesi egin gurarik...»	(79)
ate joka deika, hurbil	«Badaukat gorputzean indarra eta bizitzen jarraitzeko gogoia, baina jakitun nago heriotza ate joka daukadala.»	(5)

atundu antolatu	«Isabel lotan zegoen eta, hura itzartu bitartean, handik eroan beharreko gauzak atontzen jardun nuen.»	(111)
atontzen noak prestatzera noa (<i>hiketan</i>)	«...hi heu Euskal Herria bertatik bertara ezagutzeko gai ez bahaiz, ene esanak sinistu beste biderik ez daukak. Tirok, Intina, atontzen noak .»	(17)
azkon lantza txikia	«Geziak eta azkonak gura adina dauzkagu, igitaiak eta aizkorak ere ugari.»	(21)
azpijoko jarduera makurra	«Halako batean, soldaduetako batek, hura ezin eroan, zutitu, eta azpijokoan zebiltzala egin zuen oihu.»	(18)
azpijokoan ibili amarrukerian, tranpak egiten	«Halako batean, soldaduetako batek, hura ezin eroan, zutitu, eta azpijokoan zebiltzala egin zuen oihu.»	(18)
aztarren aztarna, arrastoa	«Itsasoari begira adi eta erne egon arren, Nikolasen aztarrenik sekuela ere ez zen han agertzen.»	(58)
Balbe heriotza, zori txarra	«Ondo zihoazkidan gauzak, egia esan, baina ezustean, zorigaiztoko egun batean, Balbearen geriza azaldu zen ene inguruan.»	(32)
baldar traketsa, dorpea	«...gure kantuak eta dantzak, gure jatekoak eta janztekoak..., guztia begitantzen zitzaizen traketsa eta baldarra .»	(25)
bariku ostirala, ortzirala	« Barikuak ziren oihalak eta soineko jantziak garbitzeko egunak, eta zapatuak aste guztiko ogiak labean erretzekoak.»	(9)
begirune errespetua	«Gauza on asko dauzkate espainolek, hori egia da, baina indiarrek ere gauza on asko dauzkate, eta gauza on horiei begirunea eduki behar zaie.»	(176)
begitandu iruditu	«Haren irribarrea sekula baino gozoagoa begitandu zitzaidan, eta haren aurpegia sekula baino politagoa.»	(21)
begitarte aurpegiaren itxura	«Zuk, behintzat, ez dakarzu begitarte argirik.»	(111)
begiz jota eduki aukeratuta, <i>fixatuta</i> eduki	«Hamahiru urte bete berritan, begiz jota zeukan enetzako beharra: Bitorian, errementari-etxe batean»	(11)
behar lana, zeregina	«...eta udagoienean, gehienbat, gura adina behar egoten zen guztiontzat: ira, orbel, egur, gaztaina, sagar, hur, ezkur eta intxaurre batzen...»	(9)
behargin langilea	«Mota guztietako jendea batzen zen bertan: artisauak, merkatariak, erromesak, abadeak, soldaduak... Baita gu moduko beharginak ere.»	(17)
beharleku lantokia, lantegia	«Gure aitak esaten zian bere gazte denboran judegua zela herriko sekretarioa. Judeguak Espainiatik egotzi zituztenean, hutsik geratu zuan beharlekua ...»	(66)
behinik behin behintzat, bederen	«Ez dakit joko horrek zein zabalera ote zeukan, baina Bitoria inguruetan behinik behin , ondo ezaguna zen.»	(24)
berbaro hitz-hotsa	«Fruitu, landare eta perretxiko bila joan eta, horretan nabilela, berbaroa entzun dut.»	(78)
berriketan jardun hizketan aritu, berbaz, solasean	«Zaharra zela esan dut gorago, baina ondo zeukan burua, eta berriketan jarduteko lagun atsegina zen.»	(147)
bertatik bertara hurbiletik, hur-hurretik	«...hi heu Euskal Herria bertatik bertara ezagutzeko gai ez bahaiz, ene esanak sinistu beste biderik ez daukak. Tirok, Intina, atontzen noak.»	(17)
biharamun hurrengo eguna	«Egunekoado, gehienik ere, biharamuneko a da konpondu beharrekoa.»	(9)
burrundara astrapala, harrabotsa, zarata	«Jendeak, jatekoaren zain zegoen bitartean, ardo pitxerkadak eskatu eta polito edan zuen, eta laster sortu zen kantua eta burrundara .»	(40)
ditik ditu (<i>hiketan</i>)	«— Jaungoikoa leku guztietan zagok eta Bitoriatik egindako errekuak ere entzungo ditik . Beti edukiko duk haren laguntasuna, hagoen lekuan hagoela.»	(12)
domeka igandea	«...baina Andresek beti ematen zidan diru apur bat domeketan .»	(13)
duk duzu (<i>hiketan</i>)	«— Jaungoikoa leku guztietan zagok eta Bitoriatik egindako errekuak ere entzungo ditik. Beti edukiko duk haren laguntasuna, hagoen lekuan hagoela.»	(12)

egonean egon ezer egin gabe, denbora pasan	«...meza ostean tartetxo bat, eta bazkalostean, sueteko garbitasunak egin eta gero, beste bat, horixe zen egonean egoteko zeukaten asti guztia.»	(10)
egotzi bota, kanporatu	«Herritik kanpo egotziko nindutela etorri zitzaidan burura.»	(135)
egotzi kanporatu	«Gure aitak esaten zian bere gazte denboran judegua zela herriko sekretarioa. Judeguak Espainiatik egotzi zituztenean, hutsik geratu zuan beharlekua...»	(66)
ei omen, diotenez	«Batean oinaztu ikaragarriak agertzen ei zituan zero goian, hurrengoan etxeak airean eroaten zituen haize zakarra sortzen ei zuan...»	(151)
ekandu ohitu, egokitu	«Hori hire amak erabaki beharko dik, baina nik uste diat Basoan ekantzen haizenean izan daitekeela une egokia.»	(116)
ene nire	«Ziurrenera, ene jokabidea ere ez da izan beti zuzena, baina ez dut ikusi beste irtenbiderik...»	(7)
ene aldean nire ondoan (<i>konparatuta</i>)	« Ene aldean zaharra zen Domeka...»	(86)
enparauak gainerakoak, beste gauza batzuk	«Arma eta enparauak lortzeko eta eskuratzeko modukoak dituk. Gura izatea duk kontua.»	(153)
eper hegaztia, larreakoa (<i>perdí</i>)	«...ehizara joaten nintzen: batez ere konejua, erbia, eperra eta galeperra ugari zegoen alderdi hartan.»	(46)
eragotzi oztopatu, ez utzi egiten	«...azken orduan atzera egin eta egia ez esatea eragotzi nahi dute horrela.»	(176)
erakutsi irakatsi	«Ez haiz dagoeneko umegorri bat. Nik, gainera, erakutsi beharreko guztiak erakutsi dizkiat.»	(63)
eralgi dirua gastatu	«Premian agertzen bahaiz, erabili eta eralgi ezak lasai.»	(63)
erkin ahula	«Espainolen artean beti entzun dut indiarren berbetak basatiak, erkinak , nahasiak, ilunak eta atzeratuak direla, baina hori ez da egia.»	(177)
erraturik oker egin (ez: <i>okertuta</i>) konfun	«...diru eta lantegirik gabe geratuko litzateke, zerua goian eta lurra behean dituela. Ez duzu horrela ikusten ala guztiz erraturik nago? »	(96)
errementari su-arotza, burdin lantzea lanbide	«Hamahiru urte bete berritan, begiz jota zeukan enetzako beharra: Bitorian, errementari -etxe batean»	(11)
esan bazuen, esan zuen ederra sortu zen (iskanbila)	« Esan bazuen, esan zuen . Laster sortu zen eztabaida eta zalaparta. Zer zen hango oihua eta hango iraina!»	
esanak esan dena dela, bueno...	« Esanak esan , han ere ez zen beti beharra. Olgetarako tarteak ere hartzen genituen eta, sarritan, olgetan hasi eta benetan amaitzen genuen.»	(11)
eskorbutu gaixotasuna, bitamina eskasia	«Askoz okerrago joan ziren gauzak gainerako ontzietan: malariak eta eskorbutuak lagun asko akabatu zituzten haietan.»	(59)
estropozo egin tupust egin, behaztopatu	«...bidean labain edo estropezu egin , ur guztia lurrera isuri, eta atzera berriro itzuli behar izaten nuen iturrira.»	(8)
ezin eroan ezin jasan, ezin eutsi / aguantatu	«Halako batean, soldaduetako batek, hura ezin eroan , zutitu, eta azpijokoan zebiltzala egin zuen oihu.»	(18)
ezkaratz sukaldea	«Baina joan gaitezen ezkaratzera . Bide luzea egin duzu eta nekaturik egongo zara. Edateko zer edo zer ekarriko dizut...»	(93)
ezkur haritz eta arteen fruitua (<i>bellota</i>)	«...eta udagoienean, gehienbat, gura adina behar egoten zen guztiontzat: ira, orbel , egur, gaztaina, sagar, hur, ezkur eta intxaur batzen...»	(9)
eztegu ezteia, ezkontza-jaia	«Han ematen dituzte zenbait egun, eurak bakarrik direla eta, handik herrira itzultzean, ezteguak egiten dituzte, egotaldia euren gogokoa izan denean.»	(23)
gaitiztek gaituzte (<i>hiketan</i>)	«Gainerakoak bakean utzi gaitiztek .»	
gaitz <i>gatxa</i> , zaila	« Gaitza Espainiako eta Euskal Herriko hiriak eta herriak ganoraz eta patxadaz ikusteko aukera edukitzea.»	(17)

galanta itzela, ederra	«Euri zaparrada galantak bota eta gero, berriro argitzen da zerua, eta berehala ateratzen da eguzkia.»	(91)
galeper pospolina, larreakoa (<i>codorníz</i>)	«...ehizara joaten nintzen: batez ere konejua, erbia, eperra eta galeperra ugari zegoen alderdi hartan.»	(46)
galtzarbe besapea	«Teresaren ondora heldu zenean, buru gaineko oihal zama kendu eta lurrera bota zuen eta, Teresa galtzarbetik harturik, zaldi gainera jaso zuen.»	(33)
gangar gandorra (<i>cresta</i>), harro jarrita	«— Lanera etortzeaz gainera, euskara ikastera ere etorri beharko zenukete Arabara —esan zion Eztebek Pedro Migeli, gangarra jasorik.»	(28)
gangarra jasorik burgoi, harroputz, hazkor jarrita	«— <i>Zipia</i> diok? Guk <i>zizpia</i> esaten diagu Gamarran, baina ez <i>benenoa</i> horratik! (...) esan zion Eztebek Pedro Migeli, gangarra jasorik .»	(28)
ganoraz behar bezala, txukun	«Gaitza Espainiako eta Euskal Herriko hiriak eta herriak ganoraz eta patxadaz ikusteko aukera edukitzea.»	(17)
gazitigatu abisatu	«Dena dela, lagun batzuk beti egoten dira zelatan, baten bat baletor besteoi gazitatzeko .»	(44)
gertu egon prest egon	«...haren zati bat jesuiten konpainiari uzteko gertu zegoela , edo niri neuri, hori nahiago banuen...»	(171)
gogaikarri jasanezina, aspergarria	«Eta halako batean, beste hainbat berba hartu eta berriketaldi luze eta gogaikarriak egin eta gero, alde egin zuen Coloniako sasiletratuak...»	(30)
goian zeru t behean lurr ger ezertxo ere gabe geratu	«...diru eta lantegirik gabe geratuko litzateke, zerua goian eta lurra behean dituela. Ez duzu horrela ikusten ala guztiz erraturik nago?»	(96)
golde lurra iraultzeko aparailua	«Lurra lantzeko tresnak ziren asko, baina osterantzekoak ere baziren: aitzur, (...), aihotz, sega, igitai, sarde, zerra, trontza, golde , (...), arran eta zintzarri.»	(13)
gomuta oroipena, akordua, oroitzapena	«Saso hartako gomuta ona daukat.»	(45)
gura adina nahi beste, zenbat gura	«...eta udagoiengan, gehienbat, gura adina behar egoten zen guztiontzat: ira, orbel, egur, gaztaina, sagar, hur, ezkur eta intxaur batzen...»	(9)
gurari desioa	«— Zeuk esana da Don Franciscoren guraria izan daitekeela zu ez galtzea eta ni irabaztea...»	(97)
gurtu adoratu	«...haien haserrea baretze aldera, opariak egiten eta, belauniko jarrita, haiek gurtzen hasi zituan.»	(149)
har jakinmina (<i>zizarea</i>)	«Barruan zaukaat harra eta ezin diat kanpora atera. Dena dela, ez zakiat zer egin eta zelan jokatu.»	(37)
harrezkero ordutik hona	«Itzartu nintzengan, indiar hauek nongoen. Eurek osatu eta zaindu ninduten eta eurek nago harrezkero .»	(79)
higuindurik nazkaturik	«Filipuk eta biok batak bestearengan bilatu genuen babesa. Ikaraturik eta higuindurik geunden, ikusten genuena ezin sinisturik.»	(107)
honezkero oraingo, jadanik	«Otxandioko etxaldeko bazterren batean egongo dira paper haiek guztiak, saguek edo satsak jan ez badituzte honezkero .»	(11)
horrenak egin akabatuta egon	«Teilagina, ostera, ez duk sekula gehiago inon ikusiko. Horrenak egin dik! Horixe duk soldaduekin dagoen legea.»	(19)
huke zenuek (<i>hiketan</i>)	«— Beldurrak uxatu eta hara ostera bat egin beharko huke .»	(16)
idoro aurkitu	«Basoko Aztia ahalik eta benenorik indartsuena idoro nahian dabil.»	(22)
idoro topatu, aurkitu, kausitu, ediren	«Basoko aztia ahalik eta benenorik indartsuena idoro nahian dabil, gezieta ipini eta al bait lasterren hil daitezen.»	(22)
ihar errea, argala, loditasunik gabea	«Joko horretan nabarmendu nintzen ni. Iharra nintzen gorputzez eta hanka luze bizkorrek nituen.»	(25)
inausi kimatu, landare adartxoak moztu	«Filipuren etxaldean nongoen, mahastia inausten hari laguntzen.»	(89)

ingude metalak lantzeko burdin blokea	«Errementarion artean bageneukan geure-geurea zen joko: ingude eroatea.»	(24)
ipurterre haserrekorra, pazientzia gabea	«Gazte ipurterre batzuei motelegia eta makalegia begitandu zitzaizen hasierako ibilia...»	(159)
ira iratzea, garoa (helecho)	«...eta udagoiengan, gehienbat, gura adina behar egoten zen guztiontzat: ira , orbel, egur, gaztaina, sagar, hur, ezkur eta intxaur batzen...»	(9)
iretargi ilargia	« Iretargiaren argitan, distira berezia zeukan haren gorputzeko azalak.»	(21)
itaundu galdetu	«...denbora nola kontatzen genuen itaundu zidan Aztiak.»	(134)
itsumustuan ustekabea	«...hara bidean gindoazela, sei soldadu agertu zitzaizkigun itsumustuan gure aurrean.»	(154)
itzartu esnatu, iratzarri	« Itzartu nintzengana, indiar hauekaz nengoen. Eurek osatu eta zaindu ninduten eta eurekaz nago harrezkero.»	(79)
itzel handia, deigarria	«Eta halako batean, Sevillara heldu ginen. Hiri itzela zen.»	(44)
jaramon kasu, arreta	«Ez zieten, gainera, jaramon handirik egiten txalupan sartzen ziren lagunei.»	(50)
jendaila jende gaiztoa, jendilajea	«— Horrela ez dira gauzak konpontzen, Erramun. Jendaila horri ere mugak non dauden erakutsi behar zaio.»	(18)
Josafaten batu azken judizio lekua (Jainkoak)	«Jaungoikoak guztia dakienez (...) isil eta umil hartuko dut haren erabakia, Josafaten batzen gaituenean.»	(7)
judegu judua (erlijioz)	«Gure aitak esaten zian bere gazte denboran judegua zela herriko sekretarioa. Judeguak Espainiatik egotzi zituztenean, hutsik geratu zuan beharlekua...»	(66)
koskondu zerbait hazi, kozkortu	«Pixkatxo bat koskondu nintzengana, behizain egiten nuen, eta artzain ere bai...»	(9)
lar gehiegi	«Guztira, berrogeita zortzi lagun geunden ontzian; lar , hain leku txikian.»	(52)
larre motzean hazi txirotasunean hazi	«Bai, ez dituk burugogorrek gu moduan, ez dituk larre motzean hazitakoak ...»	(127)
larrugorritan biluzik	« Larrugorritan zeuden, ohean etzanda, neska azpian eta abadea gainean zirela.»	(53)
leher eginik sats eginda, oso nekatuta	«...negu garaian, hozturik, bustirik eta leher eginik heltzen ei ziren Galarretako ostatura.»	(26)
lera trineoa, gurditxo irristakorra	«...oholak ateratzen ditugu han. Gero leretan ekartzen ditugu txabolak dauzkagun lekura.»	(78)
lupu zitara, gaiztoa	«Dudarik gabe, Nuño Enriquez izan zitekeen haietako bat. Ezagutzen nuen eta lupu galanta zen.»	(139)
lurregaz berdindu erabat suntsitu, eraitsi	«...indiarren bizilekuak lurregaz berdindu eta birrintzen dituzte, eta haien ondasunak erre, hondatu edo bereganatzen dituzte.»	(6)
martitzen asteartea (bizk.)	«Eguna zabaldu orduko itzartu ginen martitzen goizean. Bagenekien betiko bizimodura itzuli behar genuela...»	(95)
mozolo inuzentea, leloa	«— Hi bai mozoloa ! Soldaduendako ez zagok gizalegerik. Horiek euren legeak zauzkatek.»	(19)
musu aurpegia	«»Gailetak eman zizkidaten, baina gailetok jateko, eskuak eta musua ondo garbitu beharko dituzue.»	(21)
nafarrerri gaixotasun birikoa (viruela)	« Nafarrerria , tifusa eta elgorria, gehienbat, gaitz larriak ziren indiarrentzat.»	(129)
nagiak harturik egon alfertuta ibili	«Antonengandik banatu nintzenetik, nagiak harturik nengoen , eta siziliar haiek sartu ninduten atzera berriro suetea.»	(87)

nahigabe atsekabea, disgustua	«...nazio euskaldun horretatik ihes egin beharrak, eta sekula gehiago hara itzuli ezinak, sortzen zidan nahigabea .»	(47)
neskatila neska nerabea (15-16 urte)	«Titiak txikiak, baina, dagoeneko, tenteak eta erneak zituela konturatu nintzen, neskato izatetik neskatila izatera aldatzen zegoen seinale.»	(21)
neskato neskatxoa (gaztea)	«Titiak txikiak, baina, dagoeneko, tenteak eta erneak zituela konturatu nintzen, neskato izatetik neskatila izatera aldatzen zegoen seinale.»	(21)
nondar zein jatorrikoa	«Ez zegoen argi nortzuk eta nondarrak ziren. Arabarrak zirela, giputzak zirela, nafarrak zirela..., gauza asko entzuten zen.»	(26)
ohol zurezko xafla laukitua	«Baso barrenera joan, arbolak bota, eta zuloen barrua estaltzeko oholak ateratzen ditugu han. Gero leretan ekartzen ditugu txabolak dauzkagun lekura.»	(78)
oinaztu inisitua, tximista	«Batean oinaztu ikaragarriak agertzen ei zituan zeru goian, hurrengoan etxeak airean eroaten zituen haize zakarra sortzen ei zuan...»	(151)
olgetan jolasten	«Hirugarren egunean, afari legea egin eta gero, Fernando erre kara joan zen olgetan , eta Isabel eta biok geratu ginen bata bestearen ondoan.»	(113)
olgetan jolasten	«Esanak esan, han ere ez zen beti beharra. Olgetarako tar teak ere hartzen genituen eta, sarritan, olgetan hasi eta benetan amaitzen genuen.»	(11)
ondo ezaguna izan ospetsua, famatua	«Ez dakit joko horrek zein zabalera ote zeukan, baina Bitoria inguru etan behinik behin, ondo ezaguna zen.»	(24)
onguramin apeta, kapritxoa, <i>antojua</i>	«...harrezkero, mezu guztien amaieran egin ohi zidan agur berbera: "Zugaz egoteko onguramina daukat".»	(147)
oniritzi maitatu, apreziatu	«Otxandioko abadeak kristauaren zeregin nagusia lagun hurkoari norbere buruari beste oniritzea dela esaten zuen...»	(124)
orbel hosto erorien piloa	«...eta udagoi enean, gehienbat, gura adina behar egoten zen guztiontzat: ira, orbel , egur, gaztaina, sagar, hur, ezkur eta intxaur batzen...»	(9)
ordain parekoa, baliokidea	«...Basoan egon naizen urteetan ikasi ditudan berbak ere ipini ditut eta, haien aldamenean, nahuatlean, euskaraz eta gaztelaniaz dituzten ordainak .»	(177)
ortuari soloko jangaiak (<i>verdura</i>)	«Benetan gozo egon zen afaria. Ortuariak , arraina eta haragia jan genituen...»	(70)
osatu gaixotasuna sendatu	«Itzartu nintzenean, indiar hauek az nengo en. Eurek osatu eta zaindu ninduten eta eurek az nago harrezkero.»	(79)
ostera bueltatxoa, ibilalditxoa	«— Beldurrak uxatu eta hara ostera bat egin beharko huke.»	(16)
osterantzeko bestelakoa	«Lurra lantzeko tresnak ziren asko, baina osterantzekoak ere baziren: aitzur, (...), aihotz, sega, igitai, sarde, zerra, trontza, golde, (...), arran eta zintzarri.»	(13)
ostu lapurtu, ebatsi	«Espainiako erre geari traizioa egin diodala esango dute, haren soldaduak hil eta haren ondasunak ostu ditudala...»	(5)
patin ur-zuloa, putzu artifiziala	« Patina zegoen patioaren bazter batean eta eta Don Franciscok, handik ura atera, eta edateko eskaini zidan.»	(69)
pattar edari alkoholiko distilatua	«Hain zuzen, hamahiru urte bete berritan edan zuen lehen aldiz pattarra .»	(148)
patxadaz astitsu, presa barik	«Gaitza Espainiako eta Euskal Herriko hiriak eta herriak ganoraz eta patxadaz ikusteko aukera edukitzea.»	(17)
pitxerkada jarrokada	«Jendeak, jatekoaren zain zegoen bitartean, ardo pitxerkadak eskatu eta polito edan zuen, eta laster sortu zen kantua eta burrundara.»	(40)
premia estutasuna, larrialdia	« Premian agertzen bahaiz, erabili eta eralgi ezak lasai.»	(63)
samin tristura, mina, tristura	«...luzaroan iraun zuen ene bihotzean mutil errugabe haren heriotzak utzi zidan saminak .»	(58)
sarri itxia, zarratua	«Alderdi honetan baso sarria da guztia eta lagun gutxi bizi da.»	(153)

sarri askotan, maiz, usu	«Guk, artean, gazteak ginenez, ez genuen askorik ezagutu, baina errementari-etxean sarri izaten zen haren aipua, soldaduak etortzen zirenean.» (17)
sasoi onean egon forma onean	«Gainera, errementariako mandatuak egiteko batera eta bestera ibili behar izaten nuenez, sasoi onean egoten nintzen.» (25)
sits bipia, intsektu egur jalea	«Otxandioko etxaldeko bazterren batean egongo dira paper haiek guztiak, saguek edo sitsak jan ez badituzte honezkero.» (11)
suete sukaldea	«...meza ostean tartetxo bat, eta bazkalostean, suete ko garbitasunak egin eta gero, beste bat, horixe zen egonean egoteko zeukaten asti guztia.» (10)
-t(z)e aldera -t(z)earren	«...haien haserrea baretze aldera , opariak egiten eta, belauniko jarrita, haiek gurtzen hasi zituan.» (149)
tirok ea ba (<i>hiketan</i>)	«...hi heu Euskal Herria bertatik bertara ezagutzeko gai ez bahaiz, ene esanak sinistu beste biderik ez daukak. Tirok , Intina, atontzen noak.» (17)
trosta zaldien ibilera, galapan	«Neskak harrapatzearen joan ziren soldaduak trostan .» (106)
txolet edalontzia, potea	«...Estefano genoarra zutitu, ardo txoleta goratu, eta haxe esan zuen euskara garbian...» (100)
udagoien udazkena	«Geroago, behiak uztartu eta soroko zereginetan lagundu ohi nion aitari, eta udagoienean , gehienbat, gura adina behar egoten zen guztiontzat.» (9)
udagoien udazkena (urtaroa)	«...eta udagoienean , gehienbat, gura adina behar egoten zen guztiontzat: ira, orbel, egur, gaztaina, sagar, hur, ezkur eta intxaur batzen...» (9)
untza iltza	«...jokalaria bakoitzaren untzak kontatu eta gehien zeuzkanak irabazten zuen. Untzak esaten dut nik, baina Bitorian iltzeak esaten zen.» (24)
urkamendi urkatzeko lekua	«Hi harrapatu eta urkamendira eroan arte ez dutela etsiko...» (36)
uxatu aldendu, urrundu	«— Beldurak uxatu eta hara ostera bat egin beharko huke.» (16)
uztartu elkartu, batera jarri	«Geroago, behiak uztartu eta soroko zereginetan lagundu ohi nion aitari...» (9)
zaildu gogortua, lanean luze aritua	«Gainerakoan iharra zen, baina besoak eta hankak sendoak zituen, lanean zailduak .» (170)
zamaketari zama garraiolaria	«Filipuren lagun bi zebiltzan kaian zamaketari .» (153)
zapparro potoloa, lodikotea	«Eta burua horretan neukala, Fernando, zortzi urteko mutiko zapparroa zutitu zen, ur txoleta eskuan zuela.» (101)
zapatu larunbata (<i>sabbat</i> , hebr.)	«Barikuak ziren oihalak eta soineko jantziak garbitzeko egunak, eta zapatuak aste guztiko ogiak labean erretzekoak.» (9)
zarraparra iskanbila, sesioa	« Zarraparra eta zalaparta sarri izaten ziren hura zebilen lekuetan.» (14)
zer zen hango oihua han bai han oihua-eta	«Esan bazuen, esan zuen. Laster sortu zen eztabaida eta zalaparta. Zer zen hango oihua eta hango iraina!»
zeritzan deitzen zen	«Plazentziakoa zen eta Andres Txurruka zeritzan .» (13)
zezeila otsaila	« Zezeila zenez, irten berri zeuden urtarrilekoak eta beterik abuztuko txandako lekuak.» (45)
zintzarri aberei lepoti, kanpaitxo antzeko	«Lurra lantzeko tresnak ziren asko, baina osterantzekoak ere baziren: aitzur, (...), aihotz, sega, igitai, sarde, zerra, trontza, golde, (...), arran eta zintzarri .» (13)
zipi pozoina, benenoa	«— Zipia diok? Guk <i>zipia</i> esaten diagu Gamarran, baina ez <i>benenoa</i> horratik! (...) esan zion Eztebek Pedro Migeli, gangarra jatorrik.» (28)
ziurrenera seguruenik	« Ziurrenera , ene jokabidea ere ez da izan beti zuzena, baina ez dut ikusi beste irtenbiderik...» (7)

zizeilu jarleku bizkarduna, zitzailua	«Itzuli nintzenean, ezkaratzeko zizeiluan jarririk zegoen eta ni ere haren ondora joan nintzen.»	(93)
zohi lur-puska belarduna	«Zuloak gertu daudenean, ahalik eta ondoen estaliko ditugu; zohiak , orbela eta adarrak gainean ipini, inork ikus ez ditzan.»	(44)
zohi lur puska, belarra duena	«Zuloan gertu daudenean, ahalik eta ondoen estaliko ditugu; zohiak , orbela eta adarrak gainean ipini, inork ikus ez ditzan.»	(44)
zuri faltsua	«Ez zuen sekula begietara begiratzen; lurrera begira egiten zuen berba. Pertsona zuria zen. Guztiei zien inbidia eta guztien beldur zen.»	(139)
zurrut edatea, hurrupa	«Soldaduak hurreratu eta eurakaz edatera konbidatu ei zituzten. Zarraparra, zarata eta zurruta ei ziren nagusi.»	(19)